

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Початок ХХІ ст. характеризується не тільки зростанням ролі інформації, значущістю якої постійно зростає, але й особливим розвитком знань у становленні інформаційного суспільства. Традиційна парадигма освіти поступово змінюється на інноваційну, в основу якої покладено ідею неперервності. Ідея неперервної освіти спрямована на подолання суперечності сучасної освітньої системи, а саме між невинним темпом накопичення знань у світі та обмеженими можливостями щодо їх засвоєння під час навчання. Ця суперечність сприяє формуванню умінь, навичок працювати з інформаційними потоками, знаходити необхідну інформацію та отримувати з неї знання. При цьому виняткового значення набуває інформаційна культура фахівця, що належить до базових особистісних характеристик.

Нині проблема формування інформаційної культури є однією з найактуальніших проблем вищої школи. Її вирішення в галузі професійної підготовки конкурентоспроможного молодого фахівця нині активно обговорюється не тільки педагогами, але й науковцями. Саме це зумовило мету статті, якою є аналіз стану вивчення проблеми формування інформаційної культури у психолого-педагогічних дослідженнях.

Інформаційна культура як поняття сформувалась в інформаційному середовищі саме тоді, коли інформація стала основним стратегічним ресурсом і були створені сучасні технології для оброблення й передачі даних.

Поняття “інформаційна культура” є частиною загальної культури і досліджується як категорія досконалості суспільства в усіх можливих видах роботи з інформацією, таких як одержання, накопичування, кодування, оброблення, створення нової інформації, передача й практичне використання. Таким чином, є очевидним, що інформаційна культура – це вагома характеристика не тільки окремого члена суспільства, але й суспільства загалом.

Виняткове значення щодо становлення інформаційної культури суспільства належить формуванню інформаційної культури здобувачів освіти, адже завдяки володінню необхідною інформацією вирішуються поставлені перед ними завдання, зокрема вміти знаходити потрібну інформацію, володіти сучасними способами її збору, опрацювання.

Ключові слова: культура, інформація, інформаційна культура, інформаційне середовище, інформаційні технології, здобувач освіти.

Проблемі формування інформаційної культури (ІК) приділяється досить велика увага в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях.

Концептуальним засадам ІК та її проблематиці присвятили праці С. Антонова [2], Г. Воробйов [5], Н. Гендіна [6], Н. Джинчарадзе [9], Л. Макаренко [13], Е. Семенюк [18], М. Жалдак [10] та інші науковці.

Дослідження проблеми формування інформаційної культури здобувачів освіти різних спеціальностей проведено у працях Н. Баловсяк [3], Т. Богданова [4], О. Гладченко [8], О. Нестерова [14], О. Романишина [17], А. Ясінського [20] та інших учених.

Мета статті полягає у розгляді проблеми формування інформаційної культури у психолого-педагогічних дослідженнях.

Історія дослідження інформаційної культури являє собою періодизацію розвитку цього феномена, який охоплює такі три періоди:

- 1) 70–80-ті роки ХХ ст.;
- 2) 80–90-ті роки ХХ ст.;
- 3) від 90-х років ХХ ст. до сьогодні [7, с. 6–7].

Досліджуючи формування засад інформаційної культури, науковець А. Ясінський стверджує, що воно забезпечується систематичним використанням інтегрованих завдань, які сприяють такому:

- розвиток абстрактного мислення;
- формування навичок інформаційного моделювання та дослідження на основі реальних процесів і явищ;
- кваліфіковане оволодіння зряддевим комплексом комп’ютера [19, с. 35].

Н. Новицька, досліджуючи інформаційну культуру з позиції інформаційного права, вважає, що її слід розглядати крізь органічну єдність чотирьох базових компонентів, пов’язаних з інформатизацією, таких як культура правил організації подання інформації; культура правил сприймання та користування інформацією; культура правил суспільних відносин щодо використання нових інформаційних технологій; культура суспільних правовідносин з використанням нових комп’ютеризованих інформаційних технологій [15, с. 7].

Інші виміри ІК пропонує Т. Богданова: “властивості інформаційної культури особистості виявляються в чотирьох аспектах: когнітивному (знання і уявлення про нову інформаційну картину світу в гіпотезах і теоріях), операційно-змістовному (практичні уміння і навички, пов’язані з одержанням, збереженням, передачею й обробкою інформації), комунікативному (принципи і правила поведінки особистості в інформаційних і комунікативних системах) і ціннісно-рефлексивному (життєві установки, оцінки і ставлення до світу)” [4, с. 8].

Вивчаючи проблему формування інформаційної культури старшокласників, О. Харунжева визначає її як можливість людини створювати, перетворювати, систематизувати й використовувати інформаційні ресурси в процесі своєї освіти та трудової діяльності. Під час побудови особистісного інформаційного простору, який є початком ноосфери, учень отримує можливість соціального самовизначення, розкриття власних якісно нових здібностей, досягання творчості, формування інтегральних якостей особистості, які в процесі творення свого інформаційного продукту розкривають його творчу сутність [19, с. 37–38].

Основними умовами формування інформаційної культури у студентів філологічних спеціальностей дослідниця Д. Анашева вважає такі: під час викладання фахових дисциплін формування ІК є однією з основних складових частин освітнього процесу; формування у здобувачів освіти потреби постійного пошуку сучасної інформації щодо майбутньої професійної діяльності за допомогою традиційних і сучасних інформаційних джерел є однією з основних цілей формування ІК; є можливість застосування електронних навчальних посібників у навчанні; у здобувачів освіти формуються навички застосування різноманітних засобів збирання, зберігання та передачі інформації у процесі навчання [1].

О. Повідайчик у своєму дослідженні “Формування інформаційної культури майбутнього соціального працівника в процесі професійної підготовки” визначає зовнішні та внутрішні чинники, які формують інформаційну культуру майбутнього соціального працівника в процесі професійної підготовки, а також представляє модель формування ІК майбутнього соціального працівника. В основу моделі дослідниця поклала специфічні принципи підготовки, а саме принципи проблемності, доцільності застосування інформаційних технологій, професійної спрямованості, ускладнення професійних функцій, варіативності та модульності [16].

У дослідженні О. Нестерової “Розвиток інформаційної культури майбутніх перекладачів в умовах вищого технічного навчального закладу” впроваджено модель розвитку інформаційної культури, яка включає мету, принципи, організаційно-педагогічні умови, однією з яких є створення системи педагогічної комунікації, спрямованої на розвиток інформаційної культури майбутніх перекладачів, яка базується на визнанні як студентами, так і науково-педагогічними працівниками зазначеної проблеми [19, с. 42].

О. Романішина у своєму дослідженні “Формування інформаційної культури студентів коледжів технічного профілю” наголошує на тому, що формування ІК відбувається завдяки обґрунтуванню концептуальних засад технології формування інформаційної культури, впровадженню в освітній процес модульно-рейтингової технології навчання комп’ютерних дисциплін, а також завдяки методу проєктів [19, с. 42].

Сутність проблеми формування ІК по-різному розкривається в різних психолого-педагогічних джерелах, але до найбільш значущих її елементів належать такі:

- володіння навичками роботи з різними видами електронних ресурсів;
- уміння отримувати, опрацьовувати й подавати інформацію до міжнародної комп’ютерної мережі Інтернет;

- володіння навичками використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освітньому процесі та для професійного зростання і самовдосконалення [11].

Оскільки формування та переформування навичок інформаційної діяльності може й має відбуватися упродовж усього життя людини, необхідна цілісна й системна методика формування інформаційної культури особи [19, с. 44]. В ній можуть бути виділені три такі основні етапи.

- Перший (підготовчий) етап пов’язаний з формуванням уявлень про спектр, зміст та операційні форми основних інформаційних процесів і базових навичок їх здійснення, насамперед через спілкування з родичами та друзями, використання засобів масової інформації, участь у мультиплеєрних комп’ютерних іграх, використання світової інформаційної мережі Інтернет.

- Другий етап пов’язаний з отриманням навичок цілеспрямованого та ефективного використання всіх основних варіантів і компонентів інформаційних технологій у навчальній діяльності, формуванням потреби та вміння здійснювати їх постійне оновлення і вдосконалення відповідно до темпів розвитку сучасного інформаційного суспільства.

- Третій етап передбачає формування системної розвиненої інформаційної культури особистості як професійного спеціаліста та активного представника громадянського суспільства [9, с. 27].

Науковець Е. Караваєва до найважливіших проблем формування інформаційної культури відносить такі:

- формування тезаурусу – системи інформаційних понять, які забезпечують загальне економічне та спеціальне орієнтування особистості в інформаційному середовищі;

- уміння реалізовувати інформаційну діяльність, тобто формувати свої інформаційні потреби й запити, володіти стратегіями та алгоритмами оптимізованого інформаційного пошуку істини й аналізу інформаційних джерел, згортати та розгортати інформацію, розпочинати різноманітні контакти;

- підготовленість особистості до використання будь-яких (традиційних і комп’ютерних) джерел інформації;

- розумне регулювання інформаційної поведінки людини у зв’язку з виробленими суспільством моральними та правовими нормами;

- реалізація індивідуальних особливостей особистості в її інформаційній діяльності [12, с. 22].

Висновки. Таким чином, узагальнивши вищевикладене, можемо констатувати, що в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях приділяється досить велика увага проблемі формування ІК, зокрема нау-

ковцями досліджено проблеми формування вмінь використовувати ІКТ в освітньому процесі, формування інформаційної культури студентів різних спеціальностей, підготовки майбутніх учителів до використання в освітньому процесі інформаційно-комунікаційних технологій [19].

Отже, на основі аналізу викладеного матеріалу можна зробити висновок, що формування ІК здобувачів освіти є актуальною проблемою для педагогічної теорії і практики, що зумовлює необхідність подальшого наукового пошуку її теоретичних і методичних основ.

Використана література:

1. Анашева Д. Формирование информационной культуры как условие развития информационной компетентности будущего преподавателя английского языка. *Вестник Евразийского национального университета имени Л. Гумилева*. 2010. № 1 (74). С. 130–136.
2. Антонова С. Информационное мировоззрение: к вопросу о сущности определения понятия. *Проблемы информатизации культуры* : сборник статей. Вып. 3. Москва : МГУ культуры, 1996. С. 23–28.
3. Баловсяк Н. Формування інформаційної компетентності майбутнього економіста в процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2006. 326 с.
4. Богданова Т. Формування інформаційної культури студентів технічних спеціальностей у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Харків, 2007. 21 с.
5. Воробьев Г. Твоя информационная культура. Москва : Молодая гвардия, 1988. 303 с.
6. Гендина Н. Информационная грамотность или информационная культура: альтернатива или единство (результаты российских исследований) : доклад на ИФЛА-2004. *Школьная библиотека*. 2005. № 3. С. 18–24.
7. Гендина Н. Основы информационной культуры : сборник методических материалов. Кемерово, 1999. С. 6–7.
8. Гладченко О. Формування інформаційної культури майбутніх фахівців державної податкової служби у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2013. 265 с.
9. Джинчарадзе Н. Інформаційна культура особистості. Київ : Український центр духовної культури “МФА”, 1996. 184 с.
10. Жалдак М. Основи інформаційної культури вчителя. *Використання інформаційних технологій в навчальному процесі* : збірник наукових праць. Київ : МНО УРСР. КДП ім. О. Горького, 1990. С. 3–24.
11. Інформаційні технології в освіті, науці і техніці : матеріали IV Всеукраїнської конференції молодих науковців ІТОНТ-2004 (м. Черкаси, 28–30 квітня 2004 р.). Ч. 2. Черкаси, 2004. 192 с.
12. Караваєва Е. З досвіду ведення курсу “Інформаційна культура особистості”. *Шкільна бібліотека*. 2005. № 8. С. 40–46.
13. Макаренко Л. Л. Теоретичні та методичні основи формування інформаційної культури педагога : монографія. Київ : ФОП Грінь Д.С., 2012. 478 с.
14. Нестерова О. Розвиток інформаційної культури майбутніх перекладачів в умовах вищого технічного навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Ялта, 2014. 20 с.
15. Новицька Н. Організаційно-правові аспекти інформаційної культури в управлінській діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2007. 14 с.
16. Повідайчик О. Формування інформаційної культури майбутнього соціального працівника в процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2007. 20 с.
17. Романишина О. Формування інформаційної культури студентів коледжів технічного профілю : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2007. 16 с.
18. Семенов Э. Информационная культура общества и прогресс информатики. *НТИ. Серия 1*. 1994. № 1. С. 1–8.
19. Степаненко А. Формування інформаційної культури студентів політехнічних коледжів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2017. 248 с.
20. Ясінський А. Формування основ інформаційної культури засобами інтегрованих завдань з інформатики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 1999. 22 с.

References:

1. Anasheva D. (2010). Formirovanie informatsionnoy kultury kak uslovie razvitiya informatsionnoy kompetentnosti budushchego prepodavatelya angliyskogo yazyka. [Formation of information culture as a condition for the development of information competence of the future English teacher]. *Vestnik Evraziyskogo natsionalnogo universiteta imeni L. Gumileva*. Kazakhstan. Astana. № 1 (74). P. 130–136.
2. Antonova S. (1996). Informatsionnoe mirovozzrenie: k voprosu o sushchnosti opredeleniya ponyatiya. [Information worldview: on the question of the essence of the definition]. *Problemy informatizatsii kultury* : sb. statey. M. : MGU kultury. Vyp. 3. P. 23–28.
3. Balovsiak N. (2006). Formuvannia informatsiinoi kompetentnosti maibutnoho ekonomista v protsesi profesiinoi pidhotovky : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. [Formation of information competence of the future economist in the process of professional training]. Kyiv, 326 p.
4. Bohdanova T. (2007). Formuvannia informatsiinoi kultury studentiv tekhnichnykh spetsialnostei u vyshchikh navchalnykh zakladakh : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : 13.00.02. [Formation of information culture of students of technical specialties in higher educational institutions]. Kharkiv, 21 p.
5. Vorobev G. (1988). Tvoya informatsionnaya kultura : kniga. [Your information culture: a book]. Moskva : Molodaya gvardiya. 303 p.
6. Gendina N. (2005). Informatsionnaya gramotnost ili informatsionnaya kultura: alternativa ili edinstvo (rezultaty rossiyskikh issledovaniy) : doklad na IFLA-2004. [Information literacy or information culture: alternative or unity (results of Russian research) : report at IFLA-2004]. *Shkolnaya biblioteka*. № 3. P. 18–24.
7. Gendina N. (1999). Osnovy informatsionnoy kultury : sb. metod. materialov. [Fundamentals of information culture : Sat. method. material]. Kemerovo. P. 6–7.
8. Hladchenko O. (2013). Formuvannia informatsiinoi kultury maibutnykh fakhivtsiv derzhavnoi podatkovoi sluzhby u protsesi profesiinoi pidhotovky : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. [Formation of information culture of future state tax service in the process of professional training]. Kyiv, 265 p.

9. Dzhincharadze N. (1996). Informatsiina kultura osobystosti. [Information culture of personality]. K. : Ukr. Tsentru dukhov. kultury "MFA", 184 p.
10. Zhaldak M. (1990). Osnovy informatsiinoi kultury vchytelia. Vykorystannia informatsiinykh tekhnolohii v navchalnomu protsesi : zb. nauk. prats. [Fundamentals of teacher information culture. The use of information technology in the educational process : Coll. Science. wash]. K. : MNO URSR. KDPI im. O. Horkoho, P. 3–24.
11. Informatsiini tekhnolohii v osviti, nauki i tekhnitsi : materialy IV Vseukr. konf. molodykh naukovtsiv ITONT-2004 (2004). [Information technologies in education, science and technology]. 28–30 kvitnia. 2004. Ch. 2. Cherkasy, 192 p.
12. Karavaieva E. (2005). Z dosvidu vedennia kursu "Informatsiina kultura osobystosti". [From the experience of the course "Information culture of personality"]. *Shkilna b-ka*. № 8. P. 40–46.
13. Makarenko L. L. (2012) Teoretychni ta metodychni osnovy formuvannia informatsiinoi kultury pedahoha [Theoretical and methodical bases of formation of information culture of the teacher]: monohrafiia. Kyiv : FOP Hrin D.S. 478 s.
14. Nesterova O. (2014). Rozvytok informatsiinoi kultury maibutnykh perekladachiv v umovakh vyshchoho tekhnichnoho navchalnoho zakladu : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : 13.00.04. [Development of information culture of future translators in the conditions of higher technical educational institution]. Yalta, 20 p.
15. Novytska N. (2007). Orhanizatsiino-pravovi aspekty informatsiinoi kultury v upravlinskii diialnosti : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yuryd. nauk : 12.00.07. [Organizational and legal aspects of information culture in management]. Irpin, 14 p.
16. Povidaichik O. (2007). Formuvannia informatsiinoi kultury maibutnoho sotsialnoho pratsivnyka v protsesi profesiinoi pidhotovky : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : 13.00.04. [Formation of information culture of the future social worker in the process of professional training]. Ternopil, 20 p.
17. Romanishina O. (2007). Formuvannia informatsiinoi kultury studentiv koledzhiv tekhnichnoho profilyu : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : 13.00.04. [Formation of information culture of students of technical colleges]. Ternopil, 16 p.
18. Semenyuk E. (1994). Informatsionnaya kultura obshchestva i progress informatiki. [Information culture of society and the progress of computer science] *NTI. Ser. I*. № 1. P. 1–8.
19. Stepanenko A. (2017). Formuvannia informatsiinoi kultury studentiv politekhnichnykh koledzhiv : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. [Formation of information culture of students of polytechnic colleges]. Kyiv, 248 p.
20. Yasynskiy A. (1999). Formuvannia osnov informatsiinoi kultury zasobamy intehrovanykh zavdan z informatyky : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : 13.00.02. [Formation of bases of information culture by means of integrated tasks in computer science]. Kyiv, 22 p.

Tumanova Yu. V. The problem of creating an information culture in psychological and educational research

The beginning of the 21st century is characterized not only by the growing role of information, which importance is constantly growing, but also by the special development of knowledge in the development of the information society. The traditional paradigm of education is gradually changing towards an innovative one based on the idea of continuity. The idea of lifelong learning is aimed at overcoming the contradiction of the modern educational system, namely, the continuous pace of learning in the world and the limited opportunities for learning during studies. This contradiction contributes to the development of skills to work with information flows, to find the necessary information and to learn from it. At the same time, the information culture of the specialist is of paramount importance, and relates to the basic personal characteristics.

The problem of creating an information culture is now one of the most pressing problems of higher education. Its decision to train a competitive young specialist is now being actively discussed not only by educators but also by scientists. This was the reason for the purpose of the article – the analysis of the problem of an information culture in psychological and pedagogical studies.

The culture of information as a concept has evolved in the information environment precisely when information became a major strategic resource and modern technologies for data processing and transmission were developed.

The concept of an information culture is part of the general culture and is researched as a category of perfection of society in all possible types of work with information, namely: receiving, accumulating, coding, processing, creation of new information, transmission and practical use. Thus, it is obvious that the information culture is a powerful characteristic not only of an individual member of a society but of society as a whole.

The creation of culture of information among educational applicant is of paramount importance for the development of the information culture of society, since their tasks are being carried out thanks to the possession of the necessary information: mastering modern methods of collecting, processing and so forth.

Key words: culture, information, information culture, information environment, information technology, educational applicant.